

Необхідність порівняльного аналізу процесу врегулювання Придністровського та Нагірно-Карабаського конфліктів викликана кількома спільними передумовами. Причини обох конфліктів закладалися в Радянському Союзі і великою мірою обумовлені пострадянською спадщиною. Насамперед це стосується неадекватного етнічному розселенню територіально-адміністративного розмежування. Конфлікт щодо територіальної належності Нагірного Карабаху між Азербайджаном та Вірменією вперше виник ще у 20-х роках минулого століття. Однак при розмежуванні кордонів у створюваному СРСР Нагірний Карабах, незважаючи на етнічне домінування вірменів, які згідно перепису 1923 року становили 94 %, опинився у складі Азербайджану у статусі Нагірно-Карабаської автономної області [1]. Головну причину конфлікту – перебування частини компактно розселеного вірменського етносу під юрисдикцією сусідньої держави не було нейтралізовано за радянських часів. Хоча в СРСР практикувалося довільне територіальне перепідпорядкування цілих регіонів і це питання можна було вирішити з мінімальним опором, цим самим уникнувши людських жертв в майбутньому.

Придністров'я не мало подібних проблем етнічного характеру – склад населення регіону завжди був поліетнічним. Однак територіального перепідпорядкування Придністров'ю уникнути в XX ст. також не вдалося. До 1940 року регіон перебував у складі України. Після створення Молдавської РСР в 1924 році у складі України Придністров'я увійшло до її складу. Характерно, що офіційними мовами МАРСР були оголошені молдавська, українська та російська мова, а столицею згодом став Тирасполь. В 1940 р. Молдова була виведена зі складу України, набувши статусу союзної республіки. Доки існував СРСР, українці та росіяни, що населяли Придністров'я разом з молдаванами приблизно в однаковому співвідношенні, лояльно ставилися до титульного етносу. В республіці панувала багатомовність, національні меншини не потребували знання молдовської мови, комфортно почуваючись в переважно російськомовному середовищі. Однак запровадження націоналістичними елітами Молдови дискримінаційної мовної політики у вигляді прийняття Закону про державну мову в 1989 році не залишили українській та російській національним меншинам мовного вибору. Опір націоналістичній, недемократичній політиці Кишинєва став головною причиною етнополітичного конфлікту. Цілком очевидно, що якби під час розмежування кордонів брався

до уваги етнічний склад населення, то Придністров'я не потрапило б до складу Молдови або отримало там особливий статус, хоча б тому, що на момент формування Молдавської РСР в ньому численно домінували українці.

Обидва конфлікти об'єднує не лише неадекватне етнічному розселенню територіальне розмежування та приблизно однакова тривалість. Етнонаціональна політика СРСР полягала у замовчуванні етнічного чинника, відвертому ігноруванні його конфліктогенного потенціалу. Новостворені після розпаду СРСР держави частково успадкували цю тенденцію, недооцінивши серйозності виникнення та участі в етнополітичних конфліктах як загрози національній безпеці держав (територіальній цілісності, суверенітету). В переважній більшості вони запроваджували безкомпромісну етнонаціональну політику, спрямовану на відновлення культурного, мовного, політичного домінування в державі титульного етносу. Така етнонаціональна політика супроводжувалася дискримінацією прав національних меншин, що збурювало протести на ґрунті етнічного невдоволення. Але національні еліти ігнорували рух, що визрівав в середовищі національних меншин, розселених компактно. Тим часом подібні настрої підтримувалися сусідніми державами, зацікавленими в поверненні своїх територій.

Азербайджан намагався послабити суспільно-політичні позиції вірменів в Нагірному Карабасі, які завжди займали в автономії вище становище, ніж азербайджанці. Вірменія всіляко підтримувала прагнення нагірнокарабаських вірменів вийти з підпорядкування Азербайджану. Держава не приховувала прагнення возз'єднання всіх територій, населених вірменами. Що ж стосується Придністров'я, то російська та українська національні меншини також займали в регіоні далеко не останні позиції, що було обумовлено радянським періодом. За часів СРСР до Молдови в цілому та Придністров'я зокрема прибуло чимало росіян та українців розбудовувати державу – формувати промисловість у переважно аграрній країні. Тому обидві меншини відмовилися сприймати себе в такому статусі й розпочали рух спротиву націоналістичній політиці Кишинева, яка напередодні розвалу СРСР полягала в реалізації інтеграційного проекту з Румунією та витісненні мов національних меншин з офіційної сфери. Таким чином в ескалації обох конфліктів – Придністровського та Нагірно-Карабаського етнонаціональна політика держав, у складі

яких знаходилися ці території – Молдови та Азербайджану відіграла далеко не останню роль.

Незважаючи на те, що пройшло більше 20 років з моменту виникнення Придністровського та Нагірно-Карабаського конфліктів, вони й досі залишаються неврегульованими. Для розуміння природи цих конфліктів, перспектив та можливостей розв'язання, необхідно скористатися методологією етноконфліктології. Зокрема, нас цікавитимуть стадії перебігу етнополітичних конфліктів. А. Кіссе узагальнено виділяє чотири стадії, які проходить будь-який етнополітичний конфлікт: приховану, відкриту, стадію ескалації та постконфліктну. Обидва конфлікти перебувають на постконфліктній стадії розвитку. Дослідник стверджує, що на цій стадії «ворогуючі сторони повинні бути примирені, а вимоги переможців мають бути адекватними реальності та необхідності продовжувати етнічне співіснування» [2]. А. Кіссе рекомендує учасникам конфлікту уникати повторення помилок та вживати запобіжних заходів для виникнення конфліктів в майбутньому.

Такі рекомендації вказують на циклічний характер міжетнічного конфлікту, в тому числі етнополітичного як його різновиду. У етнічному конфлікті постконфліктна стадія далеко не завжди означає його завершення. Якщо причини виникнення конфлікту не усунені, вона може трансформуватися в першу стадію – приховану. Існує небезпека, що етнополітичний конфлікт повториться і це може відбуватися неодноразово, доки головні причини, які провокують його виникнення, не будуть нейтралізовані. Також досить важливо для розуміння суті етнополітичного конфлікту в постконфліктній стадії визначити «переможців та переможених» – сторін, які програли та виграли в ході конфлікту. Придністровський та Нагірно-Карабаський конфлікти завершилися відокремленням територій – формуванням самопроголошених держав. Тому їх можна визначити як переможців конфліктів. Однак статус невизнаної держави суттєво звужує їх можливості розвитку: виключає співпрацю на міжнародній арені та залучення інвестицій.

Наразі Придністров'я та Нагірний Карабах економічно вразливі й фінансово залежні від сусідніх держав, зацікавлених у неповерненні цих територій до складу колишніх держав. Росія довгий час фінансує Придністров'я, її миротворчі війська досі перебувають на території невизнаної республіки. Вірменія закладає фінансову підтримку Нагірного Карабаху окремими статтями бюджету. Невизнані держави залежні не лише економічно, а політично

від держав, які їх підтримують. Такі держави беруть активну участь у врегулюванні цих конфліктів. Наприклад, Росія намагається впливати на хід президентських виборів в Придністров'ї [3]. Чинний президент невизнаної держави І. Смирнов займає цей пост вже 21 рік. Політик користується підтримкою виборців, адже він відіграв значну роль у проголошенні незалежності невизнаної республіки: під час збройного конфлікту з Молдовою в 1992 році був головнокомандуючим військових формувань ПМР.

Однак Росію більше не влаштовує кандидат, який жорстко стоїть на позиціях незалежності Придністров'я, тому вона рекомендувала йому не балотуватися. Беручи активну участь в передвиборчій боротьбі, Росія оголосила підтримку А. Камінському, лідеру Верховної Ради ПМР, партії «Оновлення», який просуває ідею інтеграції ПМР та Молдови. Якщо раніше до останнього часу позиція Росії полягала у збереженні незалежності Придністров'я, то зараз вона розглядає можливість возз'єднання Придністров'я та Молдови на вигідних для себе умовах. Не випадково, західні політичні експерти стверджують, що «протягом 20 років придністровський конфлікт, в якому немає ні етнічного, ні релігійного підґрунті, залишається невирішеним, насамперед через участь російської сторони» [4]. Це дає підстави стверджувати, що позиція Росії залишається вирішальною в розв'язанні Придністровського етнополітичного конфлікту.

Офіційна позиція Росії щодо врегулювання Придністровського конфлікту нещодавно була озвучена МЗС. Зовнішньополітичне відомство Росії заявило про визнання суверенітету та територіальної цілісності Республіки Молдова: «Саме на цій основі ми виступаємо за узгодження довгострокового взаємоприйняттого політичного врегулювання, яке забезпечить гарантований особливий статус Придністров'я в складі Молдовської держави» [5]. В рамках неофіційних консультацій Москва прийняла рішення відновити офіційні переговори з врегулювання Придністровського конфлікту у форматі «5+2» (Молдова, Придністров'я, Росія, Україна, ОБСЄ; спостерігачі США та ЄС), які припинилися в 2006 році. Експерти неодноразово зазначали, що цей етнополітичний конфлікт не може бути вирішений без політичної волі Росії. Адже раніше, заявляючи про підтримку територіальної цілісності Молдови, Росія одночасно підтримувати прагнення до незалежності Придністров'я. Наразі ситуація змінилася – Росія готова погодитися на повернення невизнаної держави до складу Молдови на умовах особливого статусу

та поступок Молдови. Зокрема, очікується, що Тирасполь отримає право вето в молдовському парламенті, що дозволить імплементувати рішення, вигідні для Росії.

Ідею відновлення офіційних переговорів підтримали ЄС та Україна, які зацікавлені у врегулюванні етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі. Однак чинна влада Придністров'я поставилася до цієї ініціативи дуже стримано. Політична еліта Придністров'я проти реінтеграції з Молдовою, оскільки побоюється втратити привілеї, які має у невизнаній державі. Кілька років тому влада Придністров'я жорстко засудила позицію Кишинєва щодо Південної Осетії. Молдова підтримала ЄС, закликавши сторони сісти за стіл переговорів. Тоді як Тирасполь наполягав на тому, щоб Молдова засудила агресію Грузії проти Осетії, погрожуючи припинити будь-які контакти з Кишинєвом. Наприкінці 2010 року Придністров'я навіть заявило про намір провести в односторонньому порядку демаркацію державних кордонів з Україною та Молдовою. Нагадаємо, що невизнані республіки пострадянського простору встановили тісні зв'язки й підтримують одна одну. Для цього вони об'єдналися у міжнародну організацію – Співдружність невизнаних держав (СНД-2). Це неформальне об'єднання має на меті надання взаємодопомоги, координацію і спільні дії між самопроголошеними республіками пострадянського простору – Абхазією, Нагірно-Карабаської Республікою, Гагаузією, Придністровською Молдавською Республікою і Південною Осетією.

Чинна політична еліта ПМР наполягає на тому, що возз'єднання Придністров'я з Молдовою, неминуче призведе до масштабних проблем не лише на території невизнаної республіки, а й для Росії та України. «Насильницьке об'єднання з Молдовою, що суперечить волі переважної більшості придністровського народу, викличе масовий відтік населення Придністров'я в Україну та Росію, оскільки громадяни цих держав становлять в сукупності більшості половини дорослого населення Придністровської Молдавської Республіки», – прогнозує провладне видання Придністров'я [6]. Чинна влада Придністров'я також впевнена у переході конфлікту до відкритої стадії у випадку спроб об'єднання Молдови та ПМР ззовні. Вона натякає Україні про загрозу перегляду кордонів, встановлених після Другої світової, у випадку реалізації такого сценарію. Румунія, розширивши свої території за рахунок Молдови та ПМР, не зупиниться і намагатиметься повернути собі українські території, населені

румунською національною меншиною, які певний час входили її до складу – Північну Буковину та Південну Бессарабію. Влада Придністров'я досі побоюється реалізації інтеграційного проекту Молдови та Румунії, доводячи, що громадяни Придністров'я за жодних обставин не мають наміру жити в Румунії.

Таким чином влада ПМР спробувала заручитися підтримкою України в опорі російському сценарію об'єднання Придністров'я та Молдови. Президент ПМР нещодавно в інтерв'ю заявив, що Придністров'я «це територія України, якщо говорити відверто. Уточнюю, Радянської України в складі СРСР». Глава невизнаної держави навіть припустив, що за певних обставин Придністров'я могло б повернутися до складу України на правах широкої автономії і для цього можна було б провести референдум [7]. Однак Україна жодним чином не відреагувала на подібні провокативні пропозиції. Держава, задекларувавши євроінтеграційні прагнення, не має намірів псувати стосунків з Росією та Молдовою й перетворюватися зі спостерігача на учасника одного з найпроблемніших та найтриваліших етнополітичних конфліктів пострадянського простору.

Незважаючи на позицію влади невизнаної республіки, саме зараз склалися як ніколи сприятливі умови для врегулювання Придністровського конфлікту шляхом реінтеграції невизнаної республіки та Молдови. В першу чергу тому, що на це є політична воля Росії. Західні аналітики припускають, що Росія прагне якнайшвидше актуалізувати переговори щодо врегулювання конфлікту шляхом реінтеграції на тих умовах, які дозволять Росії блокувати європейський курс Кишинева й надалі контролювати пострадянський простір [8]. Тим часом позиції президента невизнаної держави, який проводить жорсткий курс збереження незалежності Придністров'я та відмовляється від переговорів з Кишиневом про статус регіону, на внутрішній арені послаблюються. Адже влада Придністров'я не може впоратися з тим набором економічних проблем, з яким неминуче має справу невизнана держава. Росія погрожує припинити фінансування ПМР, яке за неофіційними підрахунками становить близько \$ 25 млн. на рік. «Економіка регіону без російських субсидій зможе проіснувати усього 2-3 міс. Тому владі Молдови необхідно зробити реінтеграцію економічно привабливою для Придністров'я», – стверджують російські аналітики [9]. Росія вже припинила надання російського громадянства в Придністров'ї і рекомендувала всім громадянам ПМР отримати дозвіл на проживання в Молдові.

Під тиском президент ПМР погодився на відновлення переговорів з Молдовою. Кишинів також підтвердив готовність якнайшвидше сісти за стіл переговорів, анонсувавши розробку нового підходу до врегулювання етнополітичного конфлікту. За словами заступника прем'єр-міністра Молдови Є. Карпова, саме зараз склалася достатньо сприятлива міжнародна кон'юнктура для вирішення придністровського конфлікту [10]. Адже вже багато років неврегульований етнополітичний конфлікт є загрозою для безпеки Молдови і всього регіону. Однак успіх чергової стадії врегулювання конфлікту залежить від компромісів та поступок, на які готові піти конфліктуючі сторони. Експерти рекомендують Тирасполю та Кишиневу обмінятися гарантіями мирного взаємного співіснування та відмовитися від принципів «абсолютної самостійності» та «унітарної держави», на яких вони стояли раніше.

Якщо у випадку Придністровського конфлікту вперше за багато років виникла можливість мирного врегулювання завдяки політичній волі основних геополітичних гравців та учасників конфлікту, то особливих зрушень у врегулюванні Нагірно-Карабаського етнополітичного конфлікту останнім часом не спостерігається. Мінська група ОБСЄ, що займається вирішенням конфлікту з 1992 року не досягла помітних успіхів. Азербайджан продовжує наполягати на збереженні територіальної цілісності держави. Нагадаємо, що в ході збройної фази конфлікту початку 90-х років, Азербайджан втратив не лише територію Нагірного-Карабаху, а й семи районів, які було змушене залишити азербайджанське населення. Президенти США, Росії та Франції на цьогорічному саміті G8 вкотре закликали Вірменію та Азербайджан погодити Базові принципи врегулювання конфлікту, щоб нарешті перейти до проекту мирної угоди [11].

Однак в 2011 році сторони не досягли жодних домовленостей. Цього року за посередництва Росії в Казані відбулася зустріч президентів Вірменії та Азербайджану, результатом якої став лише прогрес у взаєморозумінні, відзначений сторонами. Погіршує перспективи розв'язання конфлікту – безкомпромісна позиція Азербайджану. Баку не приховує, що планує отримати контроль над невизнаною республікою та повернути окуповані райони будь-якою ціною. Офіційно влада Азербайджану заявляє, що є прихильником мирного, політичного вирішення конфлікту, тобто намагається відновити територіальну цілісність на основі міжнародних правових принципів [12]. Однак держава не приховує

загрози силового розв'язання етнополітичного конфлікту, зміцнюючи свій військовий потенціал. Азербайджан, спираючись на енергетичні ресурси має можливість набагато краще підготуватися до силового варіанту. Тому на переговорах його головний інструментарій – загроза війни.

Міжнародні посередники не зацікавлені в ескалації замороженого конфлікту і спонукають Вірменію погодитися на звільнення територій за межами Нагірного Карабаху, що дозволить повернутися азербайджанським біженцям. Невизнана республіка у випадку згоди Вірменії, яка представляє її інтереси на переговорах, отримає проміжний статус з міжнародними гарантіями. Це не гарантує Нагірному-Карабаху визнання за прикладом Косова, але передбачає різні варіації, залежно від того, як розвиватимуться подальші стосунки між Азербайджаном та Вірменією. Поки що прогресу у врегулюванні не спостерігається: глави обох держав послуговуються мирною риторикою і при цьому готуються до воєнних дій. А це найгірший з можливих сценаріїв розвитку етнополітичного конфлікту.

Протягом останнього року намітилися зрушення у процесі розв'язання найтриваліших етнополітичних конфліктів пострадянського простору – Придністровського та Нагірно-Карабаського. Придністровський конфлікт має перспективи мирного розв'язання, яке може завершитися возз'єднанням Придністров'я та Молдови за умови взаємних поступок обох сторін. Цьому сприяє відсутність акторів, зацікавлених в підтриманні сепаратистських тенденцій, економічно невигідний статус невизнаної держави та відсутність етнічної ворожнечі, яка зазвичай супроводжує етнополітичні конфлікти і суттєво ускладнює процес урегулювання.

Натомість Нагірно-Карабаський заморожений етнополітичний конфлікт рухається до силового розв'язання. Сторона, що програла – Азербайджан, спираючись на економічну потужність, намагається взяти реванш і повернути втрачені території за всяку ціну. Мирне розв'язання конфлікту суттєво ускладнюється багаторічною міжетнічною вірмено-азербайджанською ворожнечею.

Література:

1. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі / Г. М. Перепелиця – К.: Стило – ПЦ «Фоліант», 2003. – С. 203.
2. Кіссе А. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. Політологічний аналіз: [монографія] / А. Кіссе. – К.: Логос, 2006. – С. 85.

3. Rodkiewicz W., Wierzbowska-Miazga A. Rosja naciska na zmianę władzy w Naddniestrzu / W. Rodkiewicz, A. Wierzbowska-Miazga // Tydzień na Wschodzie. – № 35 (195). – 2011. – S. 5.
4. Кутковая Д. Зачем России Приднестровье? [Электронный ресурс] / Д. Кутковая / VOA. – Режим доступа: <http://www.voanews.com/russian/news/russia/DK-Transdnestr-2011-06-20-124203209.html>.
5. Урегулирование «замороженного» конфликта в Приднестровье возможно лишь мирным путем [Электронный ресурс] / Информационно-аналитический центр. – Режим доступа: <http://www.ia-centr.ru/expert/2146/>.
6. Гладили И. Россия отдаст Приднестровье Румынии? [Электронный ресурс] / И. Гладили // Газета «Приднестровье». – Режим доступа: <http://www.pridnestrovie-daily.net/gazeta/default.aspx>.
7. Лідер Придністров'я: Ми – територія України, але ми – самостійна держава [Электронный ресурс] / Українська правда. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/11/4/6730510/>.
8. Rodkiewicz W., Wierzbowska-Miazga A. Rosja naciska na zmianę władzy w Naddniestrzu / W. Rodkiewicz, A. Wierzbowska-Miazga // Tydzień na Wschodzie. – № 35 (195). – 2011. – S. 5.
9. Переговоры по урегулированию конфликта с Молдовой будут возобновлены [Электронный ресурс] / Свободная Молдова. – Режим доступа: <http://freemd.info/news/5172.html>.
10. Молдавия собирается урегулировать приднестровский конфликт по-новому [Электронный ресурс] / Росбалт. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/main/2011/03/29/833652.html>.
11. Карабахский конфликт: глава ОБСЕ предвосхищает успех его урегулирования [Электронный ресурс] / VOA. – Режим доступа: <http://www.voanews.com/russian/news/Nagorny-karabach-conflict-resolution-2011-06-22-124362604.html>.
12. Азербайджан требует политического решения нагорно-карабахского конфликта [Электронный ресурс] / 1NEWS. AZ. – Режим доступа: <http://www.1news.az/politics/20111112101515045.html>.